

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Онищук Анжела Сергіївна
М.Хмельницький

Проблема вдосконалення професійної підготовки перекладачів в університетах України шляхом осмислення зарубіжного досвіду у цій сфері є актуальною з огляду існування європейського освітнього простору. У статті подано результати аналізу особливостей підготовки майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах різних країн. Встановлено, що основною особливістю професійної підготовки перекладачів у країнах західної Європи є тенденція до профільної спеціалізації на основі програми повної вищої освіти та незалежних магістерських програм спеціалізованого характеру.

Ключові слова: перекладач, підготовка, зарубіжний досвід

Інтеграція України в європейський освітній простір зумовлює необхідність розв'язання комплексу завдань, пов'язаних із підготовкою висококваліфікованих фахівців зі знанням іноземної мови, зокрема, в галузі перекладу. У системі вищої освіти України спеціальність «переклад» існує уже більше 40 років. Підготовка перекладачів загального та галузевого спрямування здійснюється у багатьох вищих навчальних закладах. Удосконалення якості підготовки фахівців з усного та письмового перекладу або тих, які спеціалізуються в певній галузі (літературний, економічний, діловий, науковий, технічний, медичний переклад тощо), багато в чому залежить від урахування специфіки та позитивних аспектів зарубіжного досвіду в цій сфері професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень з вирішення загальної проблеми свідчить, що проблематика професійної підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах України та світу є актуальною для вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядають ці процеси в контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів [2], а переклад – як оновлену частину програми гуманітаризації вищої школи [1] і пропонують навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів [3].

Невирішеними питаннями публікацій є визначення особливостей професійної підготовки майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах різних країн.

Мета статті полягає в обґрунтуванні специфіки професійної підготовки майбутніх перекладачів у різних країнах.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх перекладачів в університетах багатьох країн світу здійснюється за двома основними типами навчальних програм: програмами повної вищої освіти з тривалістю навчання до 5 років та послідовним здобуттям ступенів (освітньо-кваліфікаційних рівнів) бакалавра, магістра (в Україні – бакалавра, спеціаліста, магістра); магістерські програми, що функціонують незалежно від бакалаврських і передбачають 2 (рідше 1) роки навчання для студентів, які вже отримали ступінь бакалавра у відповідній галузі знань.

Перша схема підготовки переважає у багатьох європейських країнах (Німеччині, Австрії, Данії). В інших країнах світу широко розповсюджено самостійні магістерські програми підготовки перекладачів (Франція, США, Велика Британія). Після отримання диплому бакалавра чи магістра випускники, маючи достатній рівень знань іноземної мови, можуть продовжити навчання для здобуття ступеня магістра з перекладу, що суттєво розширює сферу їхньої професійної діяльності. Так, наприклад, для Великобританії пропаганда англійської мови перетворилася на потужну індустрію, особливість якої полягає у безперервному та активному вдосконаленні й оновленні методів викладання мови та перекладу.

Зважаючи на це, в останні роки спостерігається бурхливий розвиток теорії і практики перекладу в багатьох університетах світу, де існують цілі академічні центри (в Австрії, Бельгії, Великобританії, Угорщині). Уже п'ятий рік у Європі працює Спілка фахівців з перекладу (European Society for Translation Studies – EST), що об'єднує більше тридцяти країн.

У процесі навчання за перекладацькими програмами повної вищої освіти студенти, як правило, упродовж 3-4 років набувають основної мовної та комунікативної компетенції, а вже потім формують перекладацьку компетенцію у різних галузях професійної діяльності або відповідно до обраної сфери спеціалізації. Програми у різних навчальних закладах можуть суттєво відрізнитися залежно від їх змісту та форми, професійного спрямування, організації навчального процесу, методики викладання дисциплін тощо. У деяких вищих навчальних закладах Європи передбачається вивчення двох та більше іноземних мов. Існує велика кількість програм, які, окрім мовних і перекладацьких дисциплін, включають освоєння комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, ознайомлення з новітніми технологіями й опанування профільних дисциплін, теорії та історії перекладу, загальноосвітніх гуманітарних дисциплін, передбачають розвиток навичок ділового спілкування. Усі вони мають на меті підготовку фахівців із широким колом професійної перекладацької компетенції.

Характерною ознакою магістерських програм є їх профільна спеціалізація. Вони спрямовані на задоволення конкретних потреб ринку перекладацьких послуг і передбачають наявність спеціалізованих дисциплін, що надають змогу додатково отримати необхідні знання у сфері майбутньої професійної діяльності. Іноді для зарахування на навчання за такими програмами потрібно попередньо отримати вищу освіту у сфері спеціалізації, щонайменше на рівні бакалаврату.

Зарубіжний досвід підготовки перекладачів у вищій школі дасть змогу покращити якість освіти і в Україні. Зокрема, доцільно враховувати особливості підготовки перекладачів у системі освіти США, оскільки американські ВНЗ забезпечують професійне спрямування освітніх програм та адаптивність змісту підготовки магістрів на різних її етапах, акцентують увагу на впровадженні сучасних технологій навчання, аналізі структури професії перекладача, специфіки його професійної діяльності, правового регулювання, соціального забезпечення та інших аспектах, що визначають якість професійної підготовки магістрів технічного перекладу.

Спеціалізовані професійно-освітні програми підготовки перекладачів ефективно функціонують у системі освіти США та інших країн світу. Зокрема, досвід США презентує оптимальність співіснування освітньо-професійних програм як загальнопрофільної, так і вузькопрофільної орієнтації. Навчання за загальнопрофільними програмами зорієнтоване на формування вмінь і навичок перекладу текстів різних стилів та жанрів (художньої літератури, наукових і технічних документів, юридичної та медичної літератури, публіцистики тощо).

У працях американського дослідника Р. Тінслея обґрунтовано рекомендації щодо організації навчального процесу підготовки перекладачів на рівні вищих навчальних закладів (коледжів та університетів) [4, с.16]. На думку науковця, професійні перекладачі мають бути добре обізнані зі структурою та стилістичними особливостями вихідної та цільової мов, важливим компонентом освітньо-професійної програми має стати дослідження літератури країни, мова якої вивчається.

Матеріально-технічна база багатьох університетів США дозволяє активно використовувати інформаційно-комунікаційні

технології у процесі підготовки фахівців різних сфер спеціалізації. У вищих навчальних закладах США студенти вивчають основи високоякісної обробки текстових документів, принципи застосування комп'ютерних словників, глосаріїв та баз даних, особливості редагування машинного перекладу, розміщення інформації на веб-сторінках тощо. Використання ресурсів мережі Інтернет, теле-, відеоконференційних систем та програмного забезпечення на зразок «Language evaluator», «Language partner» та інших значно полегшує роботу викладача, забезпечує взаємозв'язок учасників навчального процесу, доступ до навчальних ресурсів університетів, виконує мотиваційну функцію у виконанні студентами самостійної роботи, уможливорює ефективне функціонування системи дистанційної освіти перекладачів тощо.

Досвід США є корисним для вітчизняної практики мовної освіти з огляду на такі особливості: по-перше, Україна, як і США, є полікультурною державою, що визначає особливості мовної політики. По-друге, американська вища освіта зароджувалась як ступенева, і бакалаврська підготовка була від самого початку її першою ланкою. По-третє, США постійно акумулювали передовий світовий досвід в сфері освіти, пристосовуючи його до потреб свого суспільства. Протягом останніх десятиріч навчання іноземних мов у США характеризувалося впровадженням різних організаційних форм і методів, які заслуговують на увагу з огляду на необхідність вдосконалення мовної підготовки вітчизняних фахівців.

Детальний огляд окремих програм підготовки фахівців у галузі технічного перекладу вищими навчальними закладами США допоможе виявити їх найбільш характерні особливості. Наприклад, технологічний інститут Роуз-Халмен пропонує студентам окрім основного освітньо-кваліфікаційного рівня у галузі науки чи техніки додатково обрати сертифікаційну програму з технічного перекладу (німецька мова), розраховану на два роки навчання. Зміст програми підготовки фахівців з технічного перекладу передбачає успішне вивчення всіх технічних дисциплін основного навчального курсу, мовознавства, теорії та практики технічного перекладу, риторики, суспільствознавства та сучасних технологій тощо. За бажанням студентам пропонується проведення літньої практики у Німеччині в рамках спеціальних програм для іноземців. Для отримання сертифікату середній бал з дисциплін основного курсу та мовних дисциплін має бути не нижчий за 3,0. Оскільки така програма розрахована на розвиток писемного мовлення, читання та навичок логічного аналізу, підготовка випускників дозволяє їм обирати професії, що потребують вміння грамотно висловлювати в письмовій формі власні думки та ідеї технічного плану. Такими фахівцями є професійні технічні перекладачі, інженери, наукові співробітники, технічні аналітики, фахівці з обміну технологіями у компаніях міжнародного рівня та ін.

Ефективність навчального процесу в університетах США зумовлена такими чинниками: моделюванням під час занять реальних умов професійної діяльності (встановлення термінів виконання завдань, дотримання яких є обов'язковим для всіх студентів); вихованням наполегливості студентів шляхом залучення їх до довгострокових (семестрових) проєктів, під час яких студенти працюють у парах, розвиваючи навички взаємного редагування перекладів; застосуванням мережі Інтернет для пошуку інформації щодо запропонованого для опрацювання тексту перед безпосереднім його перекладом; використанням різноманітного програмного забезпечення (Microsoft Word, PowerPoint, Excel, Acrobat reader та ін.); наданням можливості спілкування з професійними перекладачами для набуття досвіду поведінки в типових для перекладацької діяльності ситуаціях (наприклад, укладання контрактів з клієнтами, підготовкою рахунків, інвойсів тощо); забезпеченням необхідною інформацією щодо діяльності різноманітних міжнародних організацій (Асоціація перекладачів США, Мережа перекладачів штату Мічиган та ін.) для розвитку подальшої співпраці з ними.

У країнах Європи також активно готують спеціалістів з перекладу. Так, професійна підготовка перекладачів у Австрії здійснюється в трьох університетах країни (Відень, Грац, Інсбрук). Найпопулярнішим є інститут усних та письмових перекладачів при Віденському університеті. Усі університети пропонують бакалаврат і магістратуру в галузі перекладу.

Підготовка перекладачів у Данії з середини 90-х років ХХ ст. здійснюється за двохступеневою системою – бакалаврат і магістратура. Навчання за бакалаврськими програмами триває 4 роки з таких можливих спеціальностей: багатомовна комунікація, міжнародна комунікація, культурологія, міжкультурна комунікація, переклад. Магістерські програми передбачають навчання тривалістю в 2 роки. Магістерські програми передбачають професійну підготовку перекладачів за такими спеціальностями: фаховий переклад, усний та письмовий переклад, міжнародний фаховий переклад, міжнародний менеджмент, міжкультурна комунікація, технічна документація, літературний, медичний переклад.

Огляд розвитку програм підготовки фахівців у сфері перекладу в університетах Німеччини та детальний аналіз ситуації на сучасному етапі їх функціонування сприяли б розв'язанню проблеми удосконалення програм та технологій навчання перекладачів в Україні. Адже перша навчальна бакалаврська програма в галузі перекладу була введена в 1999 р. в університеті Гіндесхайма.

У Німеччині підготовка перекладачів здійснюється за програмами загального та галузевого спрямування на базі багатьох вищих навчальних закладів. Висококваліфікованих перекладачів готують у вісьмох університетах Німеччини (Берліна, Бонна, Гельдейберга, Лейпцига, Гіндесхайма, Майнц-Гермесхайма, Саарбрюкена). У кожному з цих університетів є можливість обрати спеціальність із послідовним здобуттям ступенів (освітньо-кваліфікаційних рівнів) бакалавра, магістра та з непослідовним, за яким бакалаврські та магістерські програми є незалежними одна від одної. Існують бакалаврські спеціальності, які надають загальну перекладацьку компетенцію і ті, які передбачають лише навчання міжкультурної комунікації та інтенсивну мовну підготовку. Після здобуття диплома бакалавра на непослідовних спеціальностях випускники випробовують декілька років свої теоретичні знання на практиці, а потім повертаються на навчання, щоб здобути подальшу кваліфікацію чи перекваліфікуватися.

Таким чином, основною метою освітньої політики Німеччини в галузі професійної підготовки перекладачів є досягнення узгодження та спорідненості програм, змісту навчання на перекладацьких спеціальностях. Важливим досягненням Німеччини є створення спеціального комітету з питань реформування професійної підготовки перекладачів, що дає змогу провідним вищим навчальним закладам обмінюватися набутим досвідом. Позитивним моментом в реформуванні вищої перекладацької освіти в Німеччині є впровадження нових навчальних предметів та розвиток вмінь застосування комп'ютерної техніки під час професійної діяльності. Для України важливо переглянути навчальні програми підготовки перекладачів з урахуванням світових тенденцій до спеціалізації перекладацької діяльності та максимально ефективно використати позитивні аспекти зарубіжного досвіду функціонування системи підготовки фахівців з освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр і магістр.

У Великій Британії у деяких університетах (Батському, Единбурзькому, Лідському, Лондонському, Манчестерському, Ньюкаслському та ін.) готують усних перекладачів (interpreters), в інших – письмових (translators). Зокрема, програми підготовки письмових перекладачів існують в таких університетах: Шеффілдському, Бірмінгемському Суррейському, Бристольському та ін.

Аналіз навчальних програм згаданих навчальних закладів, що готують перекладачів, дозволяє стверджувати, що підготовка з означеної спеціальності там зводиться лише до

мовної підготовки. Зауважимо, що у Великій Британії використовують досвід європейських країн, тобто існують два напрями професійної підготовки перекладачів. По-перше, абітурієнт може вступити на перекладацький факультет одного з університетів. По-друге, можна навчатися в одному з приватних або державних інститутів іноземних мов. Кожний навчальний заклад розробляє і впроваджує власні програми професійної підготовки перекладачів. Узагальнюючи існуючі підходи в аналізі таких програм, зазначимо, що вони відповідають двом типам: вузькопрофесійному та загально професійному. Наприклад, у Лондонському університеті іноземних мов програма підготовки перекладачів-референтів розрахована на три роки (лише студенти, які навчаються на російському відділенні, навчаються 4–5 років, оскільки спочатку протягом першого-другого року навчання вони здобувають початкові знання з російської мови). Під час навчання за програмою студент повинен обрати один з обов'язкових курсів. Перший полягає у тому, що студент вивчає дві іноземні мови та спеціальну дисципліну (право, природничі науки, техніку, економіку). Другий курс вимагає вивчення однієї іноземної мови та двох спеціальних дисциплін. Після завершення останнього року навчання студент допускається до складання письмового державного іспиту, який полягає у здійсненні перекладу складних текстів загальної тематики та текстів з фахової тематики з першої іноземної мови і навпаки. Водночас студент повинен написати твір іноземною мовою і скласти іспит з «юридичної та адміністративної термінології» англійською мовою. Після того як студент склав письмовий іспит, його допускають до усного іспиту, під час якого протягом 90 хвилин він повинен дати відповідь на запитання з країнознавства та фахової дисципліни, а також на загальномовні запитання. Він повинен перекласти два друкованих тексти та діалоги екзаменаторів.

Суттєвим кроком у вдосконаленні вітчизняної системи підготовки перекладачів може стати впровадження загальноєвропейської програми з розробки університетських курсів перекладу, як це робиться в університетах Великої Британії. Реалізація такої програми є модульний курс перекладу. Проблемою вітчизняних вищих навчальних закладів є те, що цей досвід існує на правах факультативних.

Окремим напрямом упровадження британського досвіду в українську відповідну професійну освіту може стати підготовка перекладачів за фахом «кусний та письмовий переклад». Курс

обсягом у 1500 годин, побудований на основі сучасних освітніх стандартів, з урахуванням існуючих європейських програм з перекладу, сучасної методології, інформаційних технологій, передбачається для студентів-майбутніх перекладачів. Створення спеціальних курсів з підготовки аспірантів, майбутніх дослідників і викладачів теорії та практики перекладу є одним з перспективних напрямів використання досвіду британських університетів, що готують перекладачів.

Сучасна ситуація на ринку праці в Україні складається таким чином, що перевага у прийнятті на роботу надається перекладачам, які володіють двома або трьома іноземними мовами, наприклад, англійською і німецькою, англійською і польською. Зміцнення економічних зв'язків з країнами Сходу актуалізує підготовку фахівців із знанням китайської, японської, корейської, хінді, арабської, тайської або малайської мов. Тому для забезпечення гарантованого працевлаштування своїм випускникам університети можуть розробити програми вивчення однієї європейської та однієї східної мови.

Насамкінець необхідно зауважити, що британська практика підготовки перекладачів приваблює тим, що навчальний заклад гарантує своїм випускникам працевлаштування після закінчення навчання. На жаль, у нас таке явище має лише декларативний характер. Українська система стала б конкурентоздатною, якщо університети реально забезпечували працевлаштування випускників. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація ВНЗ на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь всієї Європи.

Висновки. Основною особливістю професійної підготовки перекладачів у країнах західної Європи є тенденція до профільної спеціалізації на основі програми повної вищої освіти та незалежних магістерських програм спеціалізованого характеру. Для України важливо переглянути навчальні програми підготовки перекладачів з урахуванням світових тенденцій до спеціалізації перекладацької діяльності і максимально ефективно використати позитивні аспекти зарубіжного досвіду функціонування системи підготовки фахівців з освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «магістр».

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці сучасних навчально-методичних матеріалів для вдосконалення професійної підготовки перекладачів в університетах України шляхом урахування зарубіжного досвіду освіти у цій сфері та посилення уваги до фахово-перекладацьких дисциплін.

Література і джерела

1. Бушманова Н. І. Переклад як оновлена частина програми гуманітаризації вищої школи /Н.І.Бушманова.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://refs.co.ua/64601->>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Мартинюк О. В. Професійна підготовка перекладачів у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів /О.В.Мартинюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddydk/2010_7/martyniuk.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Черноватий Л. Навчально-методичний комплекс для підготовки перекладачів з англійської мови / Л. Черноватий // Наукові записки Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 23–45.
4. Tinsley Royal L. Guidelines for college and University programs in translator training [Електронний ресурс] / Royal L. Tinsley // ADFL Bulletin – 1973. – Vol. 4. No.4. – pp. 15-21. – Режим доступу: <http://www.adfl.org/cgishl/docstudio/docs.pl?adfl_login&xurl=adefl_bulletin_d_adfl_4_4_15>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Проблема совершенствования профессиональной подготовки переводчиков в университетах Украины путем осмысления зарубежного опыта в этой сфере есть актуальной ввиду существования европейского образовательного пространства. В статье поданы результаты анализа особенностей подготовки будущих переводчиков в высших учебных заведениях разных стран. Установлено, что основной особенностью профессиональной подготовки переводчиков в странах западной Европы является тенденция к профильной специализации на основе программы полного высшего образования и независимых магистерских программ специализированного характера.

Ключевые слова: переводчик, подготовка, зарубежный опыт

The problem of improving the training of translators in universities of Ukraine by understanding the international experience in this field is relevant in view of the existence of the European educational space. In the article the results of analysis of features of future translators training given in higher educational establishments of different countries are provided. It is set that the basic feature of professional training of translators in the countries of western Europe is the tendency to specialization on the basis of the program of complete higher education and independent master's degree programs of the specialized character.

Key words: interpreter, training, foreign experience